

Яланська С. П. Творчість як джерело самоосвіти педагога / С. П. Яланська // Обласний науково-практичний семінар «Самоосвітня діяльність вчителя математики в умовах оновлення змісту освіти» (19 травня 2015 р., с. Ковалівка).

*Яланська Світлана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавський
національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

ТВОРЧІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО САМООСВІТИ ПЕДАГОГА

Актуальність. Самоосвіта вчителя є важливою проблемою, що розглядається педагогічною психологією та педагогікою. Самовдосконалення, саморозвиток педагога неможливі без творчості. Згадаємо слова В.О. Сухомлинського про те, що лише творчий учитель може сформувавати творчого учня. Постійне вдосконалення власної професійної діяльності на творчому рівні забезпечує її ефективність.

Розумінню особливостей професійного розвитку, самоосвіти вчителя як актуальної проблеми педагогіки та психології, сприяє аналіз досліджень Г.О. Балла, М.Й. Боришевського, Г.Г. Ващенко, О.Ф. Волобуєвої, В.Л. Зливкова, І.А. Зязюна, З.С. Карпенко, В.В. Клименка, Г.С. Костюка, А.С. Макаренка, С.Д. Максименка, В.О. Моляка, В.Ф. Моргуна, В.А. Семиченко, М.Л. Смульсон, В.О. Сухомлинського, О.В. Тутолміна та ін.

Мета дослідження полягає у розкритті проблеми самоосвіти вчителя через призму розвитку його творчості.

Основний матеріал дослідження. За результатами анкетування вчителів Полтавщини (186 осіб) на питання «Що сприяє професійному розвитку вчителя?» ми отримали такі відповіді: спілкування з учнями (89,0%); визнання учнями вчителя як фахівця (97,0%); задоволення від виконаної роботи (98,0%); коли учні вчителя вступають до вищого навчального закладу й отримують високі бали з його предмета (76,0%); внутрішні сили (72,0%); благополуччя в сім'ї (98,0%);

усвідомлення необхідності власної праці (98,0%); допитливість учнів (73,0%); самоосвіта (95,0%); творчий підхід до розв'язання завдань (75,0%)

Серед отриманих результатів вагоме місце відводиться самоосвіті та творчій діяльності педагога.

За матеріалами Вікіпедії, самоосвіта – це самостійний спосіб отримання знань в певній галузі науки, мистецтва, техніки, політичного життя, культури, ремесла. Самоосвіту вчителя ми пов'язуємо з розвитком його творчості, професійної компетентності.

Творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Будучи за своєю сутністю культурно-історичним явищем, творчість має психологічний аспект: особистісний і процесуальний. Вона передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань та умінь, завдяки яким створюється продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Вивчення цих властивостей особистості виявило важливу роль уяви, інтуїції, неусвідомлених компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, в розкритті і розширенні своїх можливостей [1].

Зарубіжними та вітчизняними науковцями сформульовані різні підходи до розуміння природи творчості:

1) психогенетичний підхід (В.М. Бехтерев, В.О. Енгельгард, В.М. Вільчек та ін). Кожна людина має певний рівень природної обдарованості творчими здібностями. Творча здібність людини виступає як природжена потреба та реалізується за допомогою механізму наслідування;

2) соціальний підхід (В.Н. Дружинін, О.М. Лук, В.О. Моляко, Б.П. Нікітін, В.Є. Чудновський, та ін.). Оскільки людина народжується в світі соціальному, то процес її розвитку завжди супроводжується впливом соціокультурного середовища. Соціальне обумовлює творчі можливості людини, сприяє їх реалізації або гальмує їх прояв;

3) чуттєво-емоційний підхід (О.Л. Галін, В.Н. Дружинін, Г.В. Піхманець та ін.). Творчість передбачає внутрішню (ментальну) активність особистості, тому

що супроводжується емоційно-чуттєвими реакціями особистості. Емоційні переживання можуть або спонукати особистість до творчості, або бути продуктом творчо-діяльній активності;

4) аксіологічний (ціннісний) підхід (С.О. Грузенберг, В.А. Роменець та ін.). Цінності визначають зміст творчості. Творчість є цінною лише тоді, коли виражається в позитивній продуктивності;

5) діяльнісний підхід (Л.С. Виготський, Н.С. Лейтес, О.О. Леонтьєв, О.Н. Лук, В.О. Моляко та ін.). Внутрішня активність особистості, як правило, має прояв у її зовнішній (діяльнісній) активності, мета якої – перетворення світу через власну діяльність;

6) мотиваційний підхід (А. Адлер, Г.В. Оллпорт, К. Роджерс, З. Фрейд, К. Юнг та ін.). До творчості особистість спонукає певний тип мотивації, тому творчість породжується специфічними внутрішніми прагненнями людини [2,3,4,5,6].

Ураховуючи вище згадані аспекти розуміння творчості вважаємо за необхідне розглянути проблему особливостей самоосвіти, розвитку творчої діяльності вчителя у світлі компетентнісного підходу. Творчу компетентність ми розглядаємо як найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли людина здійснює фахову діяльність на творчій основі стабільно і неперервно. Визначено, що структура розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя базується на основних структурних компонентах професійної компетентності: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду. Показниками досягнення творчої компетентності є ціннісно-педагогічна, мотиваційна, психолого-педагогічна, організаційна, методична, дидактична, інформаційна компетенції, вербально-комунікативна, вербально-когнітивна, компетенція самовдосконалення, понятійне та творче мислення.

Отже, якщо вчитель ставить за мету розвиток потенційних творчих можливостей дитини, формування її як творчої особистості, він повинен оволодіти тими формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які забезпечують

розвиток особистісних якостей, здібностей, що сприяють успішній творчій діяльності. Для цього і сам учитель повинен бути творчим і постійно самовдосконалюватися.

На кафедрі загальної, вікової та практичної психології підготовлено авторський навчальний посібник «Психологія творчості» рекомендований Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11-7542 від 20.05.2014). Для студентів різних напрямів підготовки, що вивчають курс психології, магістрантів, учених, практичних психологів, викладачів вищих навчальних педагогічних закладів, учителів, аспірантів, читачів, що цікавляться проблемою психології творчості, у посібнику розкрито загальні уявлення щодо методологічних, науково-методичних та прикладних проблем психології творчості, підходи до вивчення психологічних аспектів творчої діяльності та засоби психологічного дослідження творчої діяльності, оцінки креативності.

Посібник складається із чотирьох частин: у першій частині «Поняття про творчу діяльність» розкрито історію розвитку психологічних уявлень про природу творчості, зокрема розкрито концепції креативності Дж. Гілфорда, Р. Стернберга і Д. Лаверта, розвиток творчості особистості за генетико-психологічною теорією С.Д. Максименка, концепцію творчості В.О. Моляко, концепцію механізму творчості В.В. Клименка, концепцію творчості С. Медника, розвиток творчої особистості за Е. де Боно. У другій частині «Стратегіальний підхід до розкриття творчої діяльності» представлено стратегію творчої діяльності за В.О. Моляко, особливості розвитку творчо обдарованої особистості за В.В. Рибалкою, систему ціннісної регуляції розвитку творчо обдарованої особистості О.Л. Музики; стратегію розвитку творчої особистості за Л.П. Міщихою, авторську концепцію розвитку творчої компетентності особистості, компетентнісний підхід до розвитку особистості за О.В. Тутолмінім. Третя частина «Методики дослідження творчої діяльності» розкриває особливості експериментального вивчення продуктивного мислення гештальтпсихологами, зміст тестів діагностування дивергентного мислення за Дж. Гілфордом, теорії дозрівання А. Гезелла, лонгітюда Л. Термена, методики на визначення творчого мислення «Значення слів» О.І. Бесєдіна, І.І. Ліпатова, О.В. Тимченка, В.Б. Шапаря, методики

«Креативне поле» Д.Б. Богоявленської, тестів вимірювання креативності Б. Торренса, методики діагностування креативності М. Воллаха і К. Когана. У четвертій частині «Психологічні умови формування творчого процесу» розкрито особливості системи творчого тренінгу КАРУС В.О. Моляко, програми розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки» О.Л. Музики, авторської програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів, та методи стимулювання творчої активності (індивідуальні та групові) [6].

Теоретичні частини посібника супроводжуються питаннями для самоконтролю. У додатках подано різнорівневі тестові завдання з психології творчості, зміст тренінгових вправ авторської програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Окремою частиною посібника є добірка афоризмів про творчість, які спонукають кожного з нас замислитися над власними можливостями, досягненнями, особливостями виконання діяльності, спрямованої на пошуки нового розв'язання завдань у певній галузі, в навчальній чи науковій практиці, над умовами творчості, стимулами та бар'єрами в творчій роботі тощо. Посібник може бути в нагоді для самоосвіти учасників навчально-виховного процесу.

Висновки. Таким чином, творчість є джерелом ефективної самоосвіти вчителя. Вона передбачає не лише володіння певним об'ємом наукових знань, вмінь, навичок, які є дуже важливими для досягнення високих результатів у творчій професійній діяльності, а й наявність оригінального, перетворюючого підходу як у самостійному опрацюванні матеріалу, так і у подальшому його викладенні на уроках.

Література:

1) Винославська О. В. Психологія. Навчальний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://rusmo.at.ua/news/seminar_praktikum_rozvitok_tvorchoji_kompetentnosti_ta_literaturnoji_obdarovanosti_uchniv_zasobami_zarubizhnoji_literaturi/2010-08-08-1.

2) Волобуєва О. Ф. Творча компетентність викладача вищої школи: психологічний аспект [Електронний ресурс] / О. Ф. Волобуєва // Вісник

Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. І. О. Грязнов – Хмельцький, 2011. – Вип. 4. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_4/11vofspa.pdf.

3) Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підруч. для студ. вищих пед. навч. закл. / І. А. Зязюн. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

4) Максименко С. Д. Психологія учіння людини : генетико-моделюючий підхід : монографія / С. Д. Максименко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 592 с.

5) Тутолмин А. В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода) : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. В. Тутолмин ; Чуваш. гос. пед. ун-т. – Чебоксары, 2009. – 42 с.

6) Яланська С. П. Психологія творчості: навч. посіб / С. П. Яланська. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, – 2014. – 180 с.